

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΝΕΕΜΙΟΥ*

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΣΙΜΩΤΑ, ΔΡΟΣ Θ.

2. Τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ βιβλίου τοῦ Νεεμίου.

α'. Τὰ κεφάλαια 8-10. Ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ βιβλίου τοῦ Νεεμίου κύριον πρόσωπον εἶναι ὁ Ἔσδρας, ἐνῶ ὁ Νεεμίας παρουσιάζεται ἀπλῶς ὡς ἐνεργῶς μετέχων τοῦ ἐν αὐτῷ περιγραφομένου ἔργου. Τὰ τρία ταῦτα κεφάλαια δυσκόλως δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Νεεμίου. Τὸ 8ον κεφάλαιον, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρωταρχικὴν του μορφήν καὶ τὸ κυριώτερον τμήμα του, ἀνήκει εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἔσδρα. Ὅτι ἐν αὐτῷ γίνεται περὶ τοῦ Ἔσδρα λόγος εἰς γ' καὶ οὐχὶ εἰς α' πρόσωπον, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀποτελῇ λόγον ἀμφιβολίας. Διότι ἡ ἐναλλαγὴ μεταξὺ γ' καὶ α' προσώπου δὲν τυγχάνει ἀσυνήθους εἰς τοιοῦτου εἴδους κείμενα βιβλικά τε καὶ ἐξωβιβλικά¹⁷⁵. Τὸ ὀλιγότερον θὰ ἠδύνατό τις νὰ δεχθῆ, ὅτι τὸ κείμενον ὑπέστη ἐπεξεργασίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ἔσδρα¹⁷⁶.

Τὸ ἐπόμενον 9ον κεφάλαιον εἶναι ἡ πρωταρχικὴ συνέχεια τοῦ Β' Ἔσδρα 9-10. Ἐν αὐτῷ ἐκτίθενται τὰ τοῦ τρόπου ἀντιμετωπίσεως καὶ τὰ τῆς διαλύσεως τῶν μικτῶν γάμων, περὶ τῶν ὁποίων ἐλέχθησαν ἤδη τινὰ ἐν Β' Ἔσδρα 10,44β¹⁷⁷. Ἀμφότερα τὰ κεφάλαια, ἦτοι καὶ τὸ 8ον καὶ τὸ 9ον πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς προερχόμενα ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἔσδρα, δεχθέντα δὲ ἀπλῶς προσθήκας τινὰς παρὰ τοῦ Χρονικογράφου¹⁷⁸. Ἀλλὰ καὶ τὸ τρίτον κατὰ σειράν 10ον κεφάλαιον, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἔσδρα¹⁷⁹, ἔχει ὑποστῆ εὐρεῖαν ἐπεξεργασίαν. Ἐνεκα τούτου εἶναι δύσκολον νὰ ἀνευρεθῇ ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ μορφή¹⁸⁰. Ἐκ τῶν λεχθέντων ἔπεται, ὅτι τὰ κεφάλαια 8-10 εἶναι παρέμβλητα καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὰ καθαρὰ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 101 τοῦ Α' τεύχους τοῦ 1962.

175. Βλ. C.C. Torrey, *Ezra studies*, σ. 244 ἐξ.

176. Βλ. A. Bertholet, *Die Bücher Ezra und Nehemiah*, σ. 68.

177. Πρβλ. C.C. Torrey, *The composition and historical value of Ezra-Nehemiah*, σ. 31 ἐξ.

178. Πρβλ. καὶ W. Rudolph, *μν. ξ.*, σ. 165.

179. Πρβλ. καὶ A. Jepsen, *Nehemiah 10*, σ. 87. Πρβλ. καὶ σ. 106.

180. Βλ. καὶ H. Schneider, *μν. ξ.*, σ. 40.

ἀπομνημονεύματα τοῦ Νεεμίου. Τὰ ἐν αὐτοῖς μνημονευόμενα γεγονότα δὲν ἀναφέρονται καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Νεεμίου, ἀλλ' εἰς μεταγενεστέραν αὐτοῦ. Εἰς δὲ τὰς αὐτόθι περιγραφόμενας ἐορτὰς δὲν ἔχει θέσιν τὸ πρόσωπον τοῦ Νεεμίου, διότι οὗτος μὴ ὢν, ὡς ἀναπτύσσεται κατωτέρω, σύγχρονος τοῦ Ἑσδρα δὲν ἦτο δυνατὸν καὶ νὰ παρίστατο εἰς αὐτάς¹⁸¹.

Παρὰ τὸ ὅτι ὅμως τὰ κεφάλαια 8-10 δὲν ἀνήκουν εἰς τὸν Νεεμίαν, ἀποκτοῦν ἐν τούτοις σπουδαιότητα διὰ τὴν γνῶσιν τῶν περὶ τὸν Νεεμίαν, διότι περιλαμβάνουν πληροφορίας τινὰς ἐν τοῖς χωρίοις Νεεμ. 8,9 καὶ 10,1(2). Αὗται ὅμως δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ ἀρχικὸν κείμενον, ἀλλ' ἀποτελοῦν μεταγενεστερὰς προσθήκας, γενομένας ὑπὸ τινος ζητοῦντος νὰ ἐμφανίσῃ καὶ τὸν Νεεμίαν μετασχόντα τῶν ἐκεῖ περιγραφόμενων θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος. Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι τὰ μὲν κεφάλαια 8-10 δὲν δύνανται ὡς ὅλον νὰ ἀποτελέσουν πηγὴν πρὸς γνῶσιν τῶν περὶ τὸν Νεεμίαν, αἱ δὲ προσθήκαι 8,9 καὶ 10,1(2) ἐνέχουν πληροφορίας περὶ μεταγενεστερὰς ἐποχῆς, ἦτοι ὅτι ὁ Νεεμίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγένετο ἡ παρεμβολὴ ἔθεωρεῖτο ὡς σημαντικῶς συντελέσας εἰς τὴν ἀναδημιουργίαν τῆς κοινότητος, ἔχαιρε δὲ μεγάλης ἐκτιμῆσεως παρὰ τῷ λαῷ. Δὲν ἐγένετο δὲ ἐπίσης διάκρισις μεταξὺ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ βραδύτερον ἀποσταλέντος Ἑσδρα ἔργου. Πρὸς τούτοις φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο σαφῶς ὠρισμένος τότε ὁ χρόνος τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ δράσεως τοῦ Νεεμίου. Διότι ἐνῶ κατὰ τὸ ἀρχικὸν κείμενον ὁ Νεεμίας δὲν παρουσιάζεται σύγχρονος τοῦ Ἑσδρα, κατὰ τὸ μεταβεβλημένον ἐμφανίζονται οἱ δύο ἄνδρες ὡς συγχρόνως καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ δράσαντες.

β'. Αἱ ἐν 7,7 καὶ 12, 26 καὶ 47 παρεμβολαί. Ἐν τῷ λοιπῷ τμήματι τοῦ βιβλίου τοῦ Νεεμίου (πλὴν τῶν 8-10 κεφ.) ἀπαντοῦν πληροφορίαι τινὲς περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Νεεμίου εἰς τὰ χωρία 7,7 καὶ 12, 26 καὶ 47. Ἐν αὐτοῖς παρουσιάζεται ὁ Νεεμίας ὡς δρῶν πρόσωπον. Ἄλλ' ὅμως καὶ τὰ τρία χωρία δὲν ἀπηχοῦν τὴν πραγματικότητα. Ἀναμφισβητήτως πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ παρεμβολῶν ὁμοίων πρὸς τὰς ἐν 8,9 καὶ 10,1 (2). Καὶ ἐν αὐταῖς ὅπως καὶ ἐν ἐκείναις μαρτυρεῖται περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν παρεμβολῶν κρητοῦσης σπουδαίας γνώμης περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Νεεμίου καὶ τῆς ἀσαφείας περὶ τὸν χρόνον τῆς δράσεώς του. Τὸ χωρίον 12,47 μαρτυρεῖ πρὸς τούτοις καὶ ὅτι κατὰ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἐγένετο ἡ παρεμβολή, ἐκυριάρχει ἡ ὠραία ἰδέα ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νεεμίου ἐπεκράτει ἁρμονία μεταξὺ κλήρου καὶ λαοῦ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ Νεεμίας εἶχεν ἐνδιαφερθῆ καὶ διὰ τὰ ζητήματα τοῦ κλήρου παρὰ τὸ ὅτι ἐξεπροσώπει τρόπον τινὰ τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον.

181. Πρβλ. καὶ G. W. Anderson, A critical Introduction to the Old Testament, σ. 221.

II. Αἱ ἐκ τῶν βιβλίων Σοφ. Σειράχ καὶ Β' Μακκαβαίων πληροφοροῖαι περὶ τοῦ Νεεμίου.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ βιβλίου τοῦ Νεεμίου καὶ δὴ τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων ἀπομνημονευμάτων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κυρίαν καὶ βασικὴν πηγὴν πληροφοριῶν περὶ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Νεεμίου ἀπομένει ὡς ἀπαραίτητος ἡ ἐξέτασις καὶ τῶν λοιπῶν σχετικῶν βιβλικῶν πηγῶν. Αὗται δὲ εἶναι πολυάριθμοι, ἀπαντοῦν δὲ μόνον εἰς τὰ βιβλία Σοφ. Σειράχ καὶ Β' Μακκαβαίων. Ἡ σπουδαιότης τῶν πηγῶν τούτων εἶναι μικροτέρα τῆς τῶν προηγουμένων καὶ δέον, καθ' ἡμᾶς, νὰ θεωρῶνται ὡς δευτερεύουσαι ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνας. Ὅτι ἐν αὐταῖς ἀναφέρεται προέρχεται κυρίως ἐκ τῶν γνωστῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Νεεμίου ἢ ἐξ ἄλλου ἀγνώστου ἡμῖν τύπου αὐτῶν, ὅστις διαφέρει πῶς τοῦ γνωστοῦ κειμένου περὶ τινὰ σημεῖα ἢ καὶ ἐκ προφορικῶν λαϊκῶν παραδόσεων, ἐν ταῖς ὁποίαις, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὑπερεπαινεῖται ἢ προσωπικότης τοῦ Νεεμίου.

Ἐν Σ. Σειρ. 49,13 μνημονεύεται ὁ Νεεμίας μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ καὶ τοῦ Ἰησοῦ (τοῦ υἱοῦ Ἰωσεδέκ) ὡς ἀντιπροσωπευτικῆ προσωπικότης τῆς περιόδου τῆς παλινοστήσεως καὶ τῆς παλινορθώσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος. Ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ βιβλίου τούτου ἀναφέρεται μετὰ θαυμασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης διὰ τὸ ἐπιτελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ λίαν ἀξιόλογον ἔργον, ἧτοι διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν τειχῶν τῆς Ἰερουσαλήμ. Τὸ ἐγκώμιον τοῦτο εἶναι λίαν δεδικοδομημένον, διότι ὄντως διὰ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐκείνης ἀνεπτέρωθη ἡ ἔθνικὴ ὑπερηφάνεια τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Τοῦτο καθίσταται εὐκλόως σαφές, ὅταν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐν Νεεμ. 2,17 ἀναφερόμενα, διὰ τῶν ὁποίων διαφαίνονται ἡ κατάθλιψις καὶ ἡ πικρία τοῦ λαοῦ ἐπὶ τῇ ἔθνικῇ προσβολῇ, τῇ γενομένῃ διὰ τῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κατακρημνίσεως τῶν τειχῶν τῆς Ἰερουσαλήμ. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου εἶχον γίνεαι οἱ Ἰουδαῖοι «ὄνειδος» εἰς τὰ ὄμματα τῶν γειτονικῶν λαῶν¹⁸².

Ἄλλ' ἐνῶ ἡ ἐν Σοφ. Σειράχ διασωθεῖσα πληροφορία αὕτη περὶ τοῦ Νεεμίου εἶναι κατὰ βᾶσιν ἱστορικῶς ἀύθεντικῆ, διότι ἀναφέρει ἱστορικὸν γεγονὸς καὶ ἄλλοθεν γνωστόν, αἱ ἐν τῷ Β' Μακκαβαίων περιεχόμεναι πληροφοροῖαι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῇ ἐὰν στηρίζωνται ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων. Δὲν γνωρίζομέν τι π.χ. ἄλλοθεν περὶ τῆς ἐν Β' Μακ. 1,18-36 ἀναφερομένης ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου¹⁸³. Ἀσφαλῶς ὁ Νεεμίας δὲν ἤσχηλῆθη περὶ τὴν ἀνέγερσιν οὔτε τοῦ ναοῦ οὔτε τοῦ θυσιαστηρίου. Θὰ πρέπη ἄρα νὰ δεχθῇ τις, ὅτι ἡ ἐνταῦθα παρεχομένη πληροφορία ἀναφέρεται εἰς ἄλλο τι πρόσωπον. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχη συνωνυμία ἧτοι νὰ ἐννοῆται ὁ ἕτερος

182. Βλ. Νεεμ. 2,17.

183. «Ὅτε Νεεμίας οἰκοδομήσας τὸ τε ἱερὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον».

Νεεμίας, ὁ μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελθὼν¹⁸⁴, ἡ ἰσως καὶ αὐτὸς ὁ Ἔσδρας¹⁸⁵.

Ἄμφιβολίας ὡσαύτως γεννᾷ καὶ ἡ ἐν Β' Μακ. 2,13 ἐτέρα πληροφορία, καθ' ἣν ὁ Νεεμίας συνεκρότησε βιβλιοθήκην καὶ εἰργάσθη πρὸς καταρτισμὸν τοῦ κανόνος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης¹⁸⁶. Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Graetz τὸ γεγονός τοῦτο δὲν εἶναι ἱστορικόν¹⁸⁷. Δὲν ἀποκλείεται ἡ πληροφορία αὕτη νὰ βασίζεται εἰς περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Νεεμίου δημιουργηθέντα θρύλον, ὡς συγκροτήσαντος δῆθεν βιβλιοθήκην κλπ. Εἶναι δύσκολον νὰ διακριβωθῇ τὸ περιεχόμενον τοῦ χωρίου τούτου. Πάντως νομίζομεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ συλλογῆς βιβλίων ἀνηκόντων εἰς τὸν κανόνα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ ἔργον τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῇ μᾶλλον εἰς τὸν Ἔσδραν, ἐκ συγχύσεως δὲ πιθανώτατα ἀποδίδεται εἰς τὸν Νεεμίαν.

Ἐκ τῶν λεχθέντων ἐξάγεται, ὅτι τὸ μὲν χωρίον Σ. Σειρ. 49,13 πληροφορεῖ ἡμᾶς ἀρκούντως περὶ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐπικρατούσης περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Νεεμίου γνώμης. Τὰ ἐν Β' Μακ. 1,18-36 ὅμως ἀναφερόμενα δὲν ἐρείδονται ἐπὶ ἱστορικῆς βάσεως καὶ εἶναι ἄσχετα πρὸς τὸν Νεεμίαν, τὰ δὲ ἐν Β' Μακ. 2,13 δυσκόλως δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀκριβῆ. Ἄρα τὰ χωρία ταῦτα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἀθροιστικαὶ πηγαὶ πρὸς μελέτην τῆς προσωπικότητος τοῦ Νεεμίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΙ ΕΞΩΒΙΒΑΙΚΑΙ ΠΗΓΑΙ

Ἐκτὸς τῆς Βίβλου ἀπαντοῦν πληροφορίαι περὶ τοῦ Νεεμίου α) παρ' Ἰωσήφω (Ἰουδ. Ἀρχ. XI, 159-183) β) ἐν τῇ ραββινικῇ φιλολογίᾳ (Βαβ. Ταλμουδ, Sanh. 36α, 38α, 93β, 103β. Ned. 47β. Ἰερ. Ταλμουδ, Qidd. IV, 65β ἐν Midrash Rabbah, τόμ. VI, XXI, 19. τόμ. IX, VII, 11 καὶ γ) εἰς τινὰς Ἰουδαϊκὰς περὶ Νεεμίου παραδόσεις (ὡς τὰς παρὰ Ginzberg, IV, 352. VI, 381, 439. V, 107 κλπ).

Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότεραι εἶναι αἱ ἀπαντῶσαι παρ' Ἰωσήφω. Ὁ Ἰουδαῖος οὗτος ἱστορικός, ἐκθέτων τὰ τῆς ἐναντι τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους συμπεριφορᾶς τῶν ξένων δυναστῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Περσῶν, ὀμιλεῖ διὰ μακρῶν περὶ τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον, εὐνοηθεὶς ὑπὸ τῆς Περσικῆς αὐλῆς, κατώρθωσε νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ Νεεμίας. Ἡ σχετικὴ διήγησις περιλαμβάνει τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα συνέβησαν ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὁ Νεεμίας ἐπληροφορήθη τὰ τῆς ἐν

184. Πρβλ. E. Mangenot, Néhémie, ἐν DB, IV, σ. 1573.

185. Πρβλ. καὶ D. Schötz, Erstes und Zweites Buch der Makkabäer, σ. 68.

186. «Καὶ ὡς καταβαλλόμενος βιβλιοθήκην ἐπισυνήγαγε τὰ περὶ τῶν βασιλέων καὶ προφητῶν καὶ τὰ τοῦ Δαυὶδ καὶ ἐπιστολὰς βασιλέων περὶ ἀναθεμάτων».

187. Βλ. H. Graetz, Geschichte der Juden, II Bd., II Teil, σ. 169.

Ἱερουσαλήμ καταστάσεως, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, περὶ τοῦ ὁποῖου ἕως δὲν παρέχονται λεπτομερεῖς πληροφορίες. Σύγκρισις τῶν ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ πρὸς τὰ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως δεικνύει, ὅτι ὁ Ἰώσηπος ἤρυσθη τὰς πληροφορίες του κυρίως ἐκ τῆς βιβλικῆς ταύτης διηγήσεως. Παρὰ ταῦτα ὑπάρχουν καὶ τινὰ σημεῖα ἀποκλίνοντα αὐτῆς. Διότι πρῶτον μὲν γεγονότα τινὰ παρουσιάζονται κατὰ τρόπον διάφορον, ἔπειτα δὲ ἀναφέρονται καὶ ἄλλα ἐλλείποντα ἐκ τῆς βιβλικῆς πηγῆς. Ἀρχόμενος δηλαδὴ ὁ Ἰώσηπος τῆς σχετικῆς διηγήσεώς του ἀναφέρει, ὅτι περιπατῶν ἡμέραν τινὰ ὁ ἐκ τῶν «αἰχμαλωτισθέντων Ἰουδαίων οἰνοχόος τοῦ βασιλέως Ξέρξου¹⁸⁸ Νεεμίας» συναντᾷ Ἰουδαίους τινάς, τοὺς ὁποίους τυχαίως ἤκουσε νὰ ὀμιλοῦν ἐβραϊστί. Παρ' αὐτῶν πληροφορεῖται, ὅτι τὰ ἐν Ἱερουσαλήμ πράγματα εἶχον κακῶς, διότι εἶχον καταδαφισθῆ τὰ τείχη τῆς πόλεως, τὰ δὲ πέριξ ἔθνη ἐλεηλάτου τὴν χώραν καὶ ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς¹⁸⁹. Εἶναι προφανές ὅτι ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Ἰωσήπου παρουσιάζει τὸν Νεεμίαν ὡς ἐκ τῆς τυχαίας συναντήσεως ταύτης πληροφορούμενον τὴν ἐν Ἱερουσαλήμ κατάστασιν, ἐνῶ ἡ βιβλικὴ πηγὴ ἀναφέρει ὅτι εἶχε μεταβῆ εἰς Σεῦσα εἰδικὴ ἀποστολὴ πρὸς συνάντησιν τοῦ Νεεμίου. Ἐκ τῶν δύο τούτων διηγήσεων ὡς ἀκριβεστέρα βεβαίως δέον νὰ θεωρηθῆ ἡ βιβλική, διότι ἦτο ἀδύνατον ἐξ ἀνεπιστήμων εἰδήσεων, προερχομένων ἐξ ἀγνώστων προσώπων, νὰ εἶχε λάβει ὁ Νεεμίας τὰς γνωστὰς ἀποφάσεις του. Ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει, ὅτι ὁ Νεεμίας παρουσιασθεὶς εἰς τὸν βασιλέα ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ἄδειαν μεταβάσεως εἰς Ἱερουσαλήμ, ἵνα ἀνεγείρῃ τὰ τείχη καὶ τοῦ ἱεροῦ τὸ λεῖπον προσοικοδομήσῃ¹⁹⁰. Καὶ ἡ πληροφορία αὕτη δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἀντίστοιχον βιβλικήν. Ὡς γνωστόν, ὅτε μετέβη ὁ Νεεμίας εἰς Ἱερουσαλήμ, ὁ ναὸς εἶχεν ἤδη ἀποπερατωθῆ. Πρὸς τούτοις ὑπάρχει παρ' Ἰωσήφω καὶ ἡ πληροφορία, ὅτι ὁ Νεεμίας ἐξετέλεσε «καὶ πολλὰ ἄλλα καὶ ἐπαίνων ἄξια» ἔργα¹⁹¹, καὶ ὅτι ἀπέθανεν «εἰς γῆρας ἀφικόμενος¹⁹². Περὶ τούτων οὐδὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ παραλλήλῳ βιβλικῇ διηγήσει. Ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων μεταξύ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως καὶ τῆς τοῦ Ἰωσήπου ἐμφαίνεται, ὅτι ὁ Ἰώσηπος ἤρυσθη καὶ ἐξ ἄλλων πλὴν τῶν βιβλικῶν πηγῶν. Καὶ αἱ ἐκ τῶν ἄλλων τούτων πηγῶν πληροφορίες μαρτυροῦν περὶ τοῦ καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωσήπου ἰδιαίτερον πρὸς τὸν Νεεμίαν σεβασμοῦ τῶν Ἰουδαίων.

Ξενίζει προφανῶς τὸ γεγονός ὅτι τόσον ὀλίγαι πληροφορίες περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Νεεμίου διεσώθησαν ἐκ τῶν βραδυτέρων χρόνων. Ἐξ

188. Ἐνταῦθα γίνεται σύγχυσις τῶν ὀνομάτων, διότι πρόκειται περὶ τοῦ Ἀρταξέρξου. Ὡς γνωστόν ὁ Ἰώσηπος συγχέει τὴν σειρὰν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Περσῶν βασιλέων.

189. Ἰωσήπου, Ἰουδ. Ἀρχ., XI, 159-161.

190. Ἐνθ' ἀνωτέρω, 163-165.

191. Ἐνθ' ἀνωτέρω, 183.

192. Αὐτόθι.

αὐτῶν μάλιστα δὲν δύναται τις νὰ πληροφορηθῆ πολλὰ περὶ τῆς περὶ αὐτοῦ γνώμης, ἡ ὁποία παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις Ἰουδαίοις ἐπεκράτει θετικῶς. Ἐν πρώτοις τὸ Ταλμουδ συγγέει ἐνίοτε τὸν Νεεμίαν πρὸς τὸν Ζοροβάβελ. Ἐν Sanh. 38α ἀναφέρεται π.χ., ὅτι ὁ Ζοροβάβελ ὀνομάζεται οὕτως, διότι ἐγεννήθη ἐν Βαβυλωνί, ἐνῶ τὸ πραγματικὸν τοῦ περὶ οὗ πρόκειται προσώπου ὄνομα ἦτο Νεεμίας υἱὸς Ἀχαλία. Ἐπειδὴ δὲ περὶ Ζοροβάβελ δὲν ἐπεκράτει βραδύτερον ἀγαθὴ γνώμη, ἦτο πολὺ φυσικὸν ἢ σύγχυσις αὐτῆ νὰ εἶχεν ἀντίκτυπὸν τινα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Νεεμίου. Ἐν Ned. 47β ὅμως, ἐμμέσως δὲ καὶ Sanh. 36α, ἐνθα γίνεται πάλιν σχετικὸς λόγος παρουσιάζεται σαφῆς ἡ διάκρισις μεταξὺ Νεεμίου καὶ Ζοροβάβελ. Ἐν Sanh. 103β καὶ 93β γίνονται κρίσεις τινές περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Νεεμίου. Ἐν τῷ Ἱερ. Ταλμουδ, Qidd. IV, 65β, ἀναφέρεται οὗτος ὡς «οἰνοχόος τοῦ βασιλέως», ὑπάρχει δὲ αὐτόθι καὶ σχετικὸν λογοπαίγνιον¹⁹³. Μνεῖαν αὐτοῦ ποιεῖται καὶ τὸ Midrash Rabbah ὡς «Διοικητοῦ» τῆς Ἱερουσαλήμ (VI, XXI, 19) καὶ ὡς ἀνοικοδομήσαντος τὰ τείχη αὐτῆς (IX, VII, 11). Ὁ Νεεμίας παρουσιάζεται τέλος γνωστὸς καὶ εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς παραδόσεις¹⁹⁴.

Ἐκ τούτων καὶ μόνον τῶν πηγῶν, βιβλικῶν καὶ ἐξωβιβλικῶν¹⁹⁵, δυνάμεθα νὰ πληροφορηθῶμεν περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Νεεμίου. Ἦδη ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν καὶ ἰδία τῶν ἀπομνημονευμάτων θὰ γίνῃ λεπτομερῆς ἐξέτασις τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

193. Τὸ λογοπαίγνιον τοῦτο γίνεται ἐν τῇ λέξει Ἄ ρ τ α σ α σ θ ἄ, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ραββίνους προέρχεται ἐκ τοῦ **רַחֵם** καὶ **נִשְׁחַם** καὶ σημαίνει, ὁ ἔχων τὴν ἄδειαν νὰ πίνῃ οἶνον

(βλ. Ἱερ. Ταλμουδ, Qidd. IV, 65β. Δὲν παραπέμπομεν εἰς τὸν W. Rudolph [μν. ἔ., σ. 215], διότι ἡ αὐτόθι παραπομπὴ εἶναι ἐσφαλμένη). Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος λέξις εἶναι περσικῆ, ἀπαντᾷ δ' ἐν τῇ Βίβλῳ πέντάκις καὶ δὴ μόνον ἐν τοῖς βιβλίοις Ἔσδρα καὶ Νεεμίου (B' Ἔσδρα, 2,63. Νεεμ. 7,65,70. 8,9. 10,1).

194. L. Ginzberg, The legends of the Jews, IV, 352. VI, 381. 439. V, 107.

195. Πιθανώτατα γίνεται καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἐνώχ λόγος περὶ τοῦ Νεεμίου. Ἐν Ἐν. 89,72 δηλαδὴ ἀναφέρονται τρία πρόσωπα, τὰ ὁποία ἐπανελθόντα ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας εἰς Ἱερουσαλήμ ἤρχισαν νὰ οἰκοδομοῦν τὴν κατρηρειπωμένην πόλιν. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων προσώπων τὰ δύο πρῶτα εἶναι κατὰ γενικὴν γνώμην ὁ Ζοροβάβελ καὶ ὁ Ἰησοῦς (ὁ υἱὸς Ἰωσεδῆκ), ἐνῶ περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ τρίτου δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν. Διότι κατ' ἄλλους μὲν ἐννοεῖται ὁ Ἔσδρας κατ' ἄλλους δὲ ὁ Νεεμίας (βλ. G. Beer, Das Buch Enoch, σ. 295. Πρβλ. καὶ C. C. Torrey, The apocryphal literature, σ. 111). Ἡ δευτέρα γνώμη εἶναι νομιζομένη ἢ πιθανωτέρα, διότι τὸ ἔργον περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται ἐν τῷ ἀναφερθέντι χωρίῳ λόγος ἀνῆκε μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Νεεμίου παρὰ εἰς τὴν τοῦ Ἔσδρα.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΝΕΕΜΙΟΥ

Γένικα περὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ καταστάσεως πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Νεεμίου.

Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 586 π.Χ. ἔλωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ οἱ Βαβυλώνιοι ἔλαβον ριζικὰ πολιτικὰ μέτρα ἵνα καταστήσουν τοὺς Ἰουδαίους ἀνικάνους πρὸς ἀπόπειραν ἀπελευθερώσεώς των. Ἐπειδὴ ὁ ἐργατικὸς καὶ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς, αἱ καθαρῶς λαϊκαὶ τάξεις εἶναι ἀνίκανοι πρὸς πολιτικὴν καὶ πολεμικὴν δρᾶσιν ἄνευ τῆς ἡγετικῆς μερίδος τοῦ ἔθνους, μετέφεραν ἅπαντας τοὺς προκρίτους, τουτέστι τὴν ἡγέτιδα τάξιν τῶν Ἰουδαίων, μακρὰν τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλώνας. Ἐν Παλαιστίνῃ κατέλιπον μόνον τοὺς καλλιεργοῦντας τὴν γῆν, οἵτινες ἦσαν χρήσιμοι καὶ συγχρόνως ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἀδυναμίας των ἀκίνδουνοι πολιτικῶς διὰ τὸ ἄλλως πανίσχυρον τότε Βαβυλωνιακὸν κράτος. Οὕτως ἡ χώρα ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς ὀλίγους ἀγρότας κατεδικάσθη εἰς γενικὸν μαρασμὸν. Τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο ἔθνος τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων εἶχε καταπλήξει τὸν περίξ αὐτοῦ κόσμον καὶ παρουσιάζετο τόσον ἐλπιδοφόρον περιῆλθεν εἰς ἐξουθένωσιν καὶ ἐκινδύνευε νὰ ἀφανισθῇ παντελῶς ἐν τῇ πατρίδι του.

Ἄλλὰ καὶ ἡ κατάστασις τῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ζώντων δὲν ἦτο ὀλιγώτερον θλιβερά. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἔζων οὗτοι αὐτόθι ἐξωτερικῶς καλῶς, τὸ γεγονός καὶ μόνον, ὅτι ἀπεμακρύνθησαν τῆς γῆς τῶν πατέρων των καὶ ἦσθιον τὸν ἄρτον αὐτῶν (μετὰ ὀδύνης) καὶ ἔπινον τὸ ὕδωρ αὐτῶν (μετὰ βασάνου καὶ θλίψεως)¹⁹⁶, κατέθλιβεν αὐτούς. Οὐδέποτε ἐλησμόνουν τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἀνεμιμνήσκοντο αὐτῆς κλαίοντες¹⁹⁷ καὶ παρέμενον πιστοὶ εἰς τὴν πατρῶαν θρησκείαν. Τοῦτο ἀμφιβῶς ἀπετέλεσε τὴν βεβαίαν προϋπόθεσιν πρὸς μελλοντικὴν ἀνασυγκρότησιν τοῦ ἔθνους των, θρησκευτικὴν τε καὶ πολιτικὴν.

Ὀλίγον μόλις χρόνον μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους καὶ τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου εἰς Βαβυλώνα, ἐπέτυχον οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ἐκδοθῇ εὐνοϊκὸν ὑπὲρ αὐτῶν Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετρέπετο ἡ παλιννόστησις αὐτῶν καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ κατεστραμμένου ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ¹⁹⁸. Κατὰ τὰ ἐν τῷ Διατάγματι τούτῳ ἀνα-

196. Ἰεζ. 12,18.

197. Ψαλμ. 136,1 ἐξ.

198. Α΄ Ἐσδρ. 2, 1-14. Β΄ Ἐσδρ. 4. Β΄ Παρ. 36,22-29. Ἡβρλ. καὶ Β΄ Ἐσδρ. 8,

φερόμενα ὁ Κῦρος ἀνέθεσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Διατάγματος εἰς ἐπιφανῆ Ἰουδαῖον τῆς αἰχμαλωσίας ὀνόματι Σ α σ α β α σ ἄ ρ¹⁹⁹, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν συνθήθειάν του νὰ τοποθετῆ ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ὡς Διοικητὰς ἐπαρχιῶν²⁰⁰ διώρισε πιθανώτατα καὶ ἀνώτατον κυβερνητικὸν ὑπάλληλον ἐν τῷ ἔλλοτε βασιλείῳ τοῦ Ἰούδα²⁰¹. Εἰς τοῦτον παρέδωκεν ὁ βασιλεὺς πρὸς μεταφορὰν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορος διαρπαγέντα πολύτιμα σκεύη τοῦ ναοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίους τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν πατρίδα, ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸν Ζοροβάβελ, ἕγγονον τοῦ Νοτιοῖσραηλῆτου βασιλέως Ἰωαχὶμ ἢ Ἰεχονίου²⁰². Μετὰ πολλὰς προσπαθείας καὶ ὑπερνίκησιν πολλῶν ἀντιδράσεων ἐπερατώθη τὸ ἔτος 516 π.Χ. ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ ναοῦ, ὥστε καὶ ἡ πλήρης ἀποκατάστασις τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος νὰ ἐθεωρεῖτο βεβαία.

Τὰ γεγονότα ὅμως δὲν ἐξελίχθησαν, ὡς ἀνεμένετο, κατ' εὐχὴν, ἀλλὰ τοῦναντίον ἡ κατάστασις τῶν ἐν Παλαιστίνῃ πραγμάτων παρουσιάσθη λίαν δυσάρεστος. Ποῖα ἀκριβῶς γεγονότα ἐμεσολάβησαν, ὥστε νὰ ἐπιφέρουν ἐπιδείνωσιν τῆς καταστάσεως, δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς, διότι στερούμεθα ἐπαρκῶν καὶ σαφῶν πληροφοριῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου ἐκείνης²⁰³. Ὅσον-

199. Scheschbazzar κατὰ τὸ Μασσωιτικὸν κείμενον (Β' Ἔσδρ. 1,8 ἐξ.). Διὰ τούτου ἀποδίδεται τὸ Βαβυλωνιακὸν ὄνομα Samas-apla-usur (βλ. M. Noth, Geschichte Israels, σ. 279) ἢ Sin-ab-usur (βλ. C. Kuhl, Die Entstehung des Alten Testaments, σ. 305) κλπ. Ἐνεκα ἐλλείψεως σαφῶν πληροφοριῶν δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς περὶ τοῦ προσώπου πρόκειται ἐνταῦθα. Πάντως δὲν πρέπει, νομίζομεν, νὰ ταυτίζεται οὗτος πρὸς τὸν Ζοροβάβελ, καθ' ὅσον οὗτος ἀπεστάλη βραδύτερον εἰς Ἱερουσαλήμ πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ὁ πρῶτος ἐκεῖνος δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ φέρῃ εἰς πέρας. Ὑπάρχουν βεβαίως καὶ ἀντίθετοι γνώμαι ἤμιστα, ὡς νομίζομεν, πιθαναί (βλ. π.χ. J. Impert, Le temple reconstruit par Zorobabel, σ. 84-85 κλπ. Ἰπίθανος φαίνεται καὶ ἡ ἄποψις τοῦ Kuhl (ἐνθ' ἀνωτέρω) ἢ καὶ ὑπὸ τῶν E. Meyer [βλ. Die Entstehung des judentums, 75 ἐξ.], E. Sellin [βλ. Geschichte des israelitisch-judischen Volkes, II Bd., σ. 83 ἐξ.] κ. ἄ. διατυπωθεῖσα, καθ' ἣν ὁ ἀἰδύνατο νὰ ταυτισθῆ τὸ πρόσωπον τοῦτο πρὸς τὸν ἐν Α' Παρ. 3,18 μνημονευόμενον ἕγγονον τοῦ Ἰεχονίου Σ α ν ε σ ἄ ρ [πρβλ. M. Noth, μν. ἔ., σ. 280]). Εἶναι προτιμότερον ἀκολουθῶν τις τῷ Noth νὰ περιορισθῆ εἰς τὰς ἐν Β' Ἔσδρ. 5, 14-16 περιεχομένης περὶ αὐτοῦ πληροφορίας.

200. Βλ. R. de Vaux, Israël, σ. 763.

201. Βλ. Β' Ἔσδρ. 5,14.

202. Ὡς περὶ τοῦ Σασαβασάρ οὕτω καὶ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ δὲν ὑπάρχουν σαφεῖς πληροφορίες. Διὰ τοῦτο διευτυπώθησαν πλείσται γνώμαι περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ προσώπου τούτου. Ὁ ὑπὸ τοῦ Ταλμουδ ὅμως ταυτισμὸς αὐτοῦ πρὸς τὸν Νεεμίαν (βλ. Sanh. 38a) εἶναι ἐσφαλμένος καὶ πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς σύγχυσιν. Δὲν ἀποκλείεται νὰ παρεμερίσθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ νὰ ἀντικατεστάθῃ δι' ἀγνώστους ἡμῖν λόγους (πρβλ. R. Kittel, μν. ἔ. σ. 462, E. Renan, μν. ἔ., IV, σ. 64 κ.ἄ.), ἐνεκα δὲ τῆς σιγῆς τῶν πηγῶν νὰ προῆλθον συγχύσεις περὶ τὴν ταυτότητα, τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ζοροβάβελ.

203. Βλ. καὶ C.C. Torrey, Sanballat «the Horonite», σ. 380. Αἱ κύριαι πηγαὶ πληροφοριῶν περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας παλινοστήσαντας Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ εἶναι τὰ βιβλία Ἔσδρα (Α' καὶ Β'), Νεεμίου, Ἀγγαίου, Ζαχαρίου καὶ Μαλα-

δῆποτε παράδοξον καὶ ἂν φανῆ, πάντως εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ Ἰουδαϊκὴ ἱστορία τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ὡς ἤδη καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, τυγχάνει ἐκ πολλῶν ἐπόψεων σκοτεινότερα πάσης ἄλλης ἱστορικῆς περιόδου τοῦ Ἰσραὴλ μετὰ τὸν 12ον π. Χ. αἰῶνα²⁰⁴, ἂν καὶ ἡ περίοδος αὕτη τυγχάνει λίαν σπουδαία διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἀφοῦ κατ' αὐτὴν ἐξειλίχθησαν σοβαρώτατα θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα ἄμεσον σχέσιν ἔχοντα καὶ πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ²⁰⁵. Δικαίως ὅθεν ἡ ἱστορία τῆς ἐποχῆς ταύτης παραλληλιζέται ὑπὸ τοῦ Hölsher πρὸς τὴν ὡσαύτως ἀνεπαρκῶς γνωστὴν ἱστορίαν τῆς μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου καταστρεφῆν τῆς Ἰερουσαλὴμ περιόδου²⁰⁶.

Εἶναι πάντως πρόδηλον, ὅτι ἡ κατάστασις τῶν παλινοστησάντων Ἰουδαίων οὐδαμῶς ἤτο οἶαν οὗτοι μετ' ἐνθουσιασμοῦ μεγάλου καὶ συγκινήσεως ἱερᾶς ὠραματίζοντο, ἀλλὰ τούναντίον παρουσιάζετο ἐντελῶς διάφορος καὶ αὐτόχρημα ἀπελπιστικὴ. Δὲν ὑπῆρχον οἰκίαι πρὸς στέγασίν των, οὐδὲ γῆ καλλιεργήσιμος πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦλάχιστον τῶν στοιχειωδῶς ἀπαραίτητων πρὸς διατροφήν καὶ συντήρησίν των. Αἱ συναποκομισθεῖσαι ἐκ Βαβυλῶνος προμήθειαι ὅλονεν ἐξηντλοῦντο²⁰⁷. Ἡ κατάστασις αὕτη παρουσιάζετο κυρίως διότι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας δὲν εἶχον ἐπανακάμψει, ὡς θὰ ἀνέμενέ τις τὰ ἐπιλεκτα καὶ οικονομικῶς ἰσχυρὰ μέλη τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος, τὰ καὶ μόνα ἱκανὰ νὰ ἀνασυγκροτήσουν ταύτην, ἀλλὰ κυρίως πτωχοὶ καὶ ἐνδεεῖς Ἰουδαῖοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον νὰ κερδίσουν τι ἐκ τῆς περαιτέρω ἐν Βαβυλῶνι παραμονῆς των. Ἀντιθέτως οἱ πλοῦσιοι καὶ οἱ ἐν γένει καλῶς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐγκατεστημένοι Ἰουδαῖοι προετίμησαν ἀντὶ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν πατρίδα, τὴν ἐν τῇ ξένῃ χώρα παραμονήν, διότι ἐκεῖ εἶχον ἐξασφαλίσει πλουσίαν καὶ ἀνετον ζωὴν²⁰⁸. Ἐπὶ πλεόν ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν κατάστασις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ δὲν ἤτο καλλιτέρα. Τοῦτο γίνεται εὐκόλως ἀντιληπτὸν οὐ μόνον ἐκ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις Ἑσδρα καὶ Νεεμίου ἀναφερομένων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἡσ. 55-56

χίου. Τὰ ἐν αὐταῖς ἡμῶς τυγχάνουν οὐ μόνον ὀλίγα καὶ ἀνεπαρκῆ εἰς γνῶσιν τόσον μακρᾶς καὶ δὴ σπουδαίας ἱστορικῆς περιόδου, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀσαφῆ. Εἰδικώτερον τὰ βιβλία Ἑσδρα καὶ Νεεμίου, τὰ καὶ περισσώτερον τῶν ἄλλων ἐνδιαφέροντα ἡμᾶς ἐνταῦθα, παρουσιάζουν σοβαρὰς δυσχερεῖας περὶ τὴν κατανόησιν των γεγονότων.

204. Βλ. καὶ W. Albright, A brief history of Judah from the days of Josiah to Alexander the Great, σ. 10. Πρβλ. E. Mould, Essentials of Bible history, σ. 346 καὶ K. Marti, Geschichte der israelitischen Religion, σ. 236.

205. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἀβεβαιότης ἐπεκτείνεται εἰς ὀλόκληρον τὴν Περσικὴν ἐποχὴν, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν σκοτεινὴν περίοδον οὐ μόνον τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀλλὰ καὶ τῆς Σαμαρειτικῆς ἱστορίας (πρβλ. καὶ L. Haefeli, Geschichte der Landschaft Samaria von 722 vor Chr. bis 67 nach Chr., σ. 38).

206. Βλ. G. Hölsher, Die Quellen des Josephus für die Zeit von Exil bis zum jüdischen Kriege, σ. 1.

207. Βλ. καὶ E. Renan, μν. ξ., σ. 4. Πρβλ. καὶ W. Albright, μν. ξ., σ. 8.

208. Πρβλ. καὶ R. de Vaux, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 761.

καί κυρίως ἐκ τῶν κηρυγμάτων τοῦ Μαλαχίου²⁰⁹. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς χώρας δὲν ἦτο ὀλιγώτερον θλιβερά. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς αἰχμαλωσίας οἱ περιόικοι λαοὶ εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν αὐτόθι²¹⁰, ἐνῶ πολλοί, Ἰουδαῖοι εἶχον ἀναγκασθῆναι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν δυστυχῆ πατρίδα καὶ νὰ ἀναζητήσουν ἄλλαχοῦ καλλιτέραν τύχην· προστίμων νὰ κατοικοῦν ὡς πάροικοι, ὡς ξένοι □ 77 ἔξω τῆς γῆς Ἰούδα παρὰ νὰ ζοῦν ὡς δοῦλοι ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι²¹¹. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς λίαν δυσχεροῦς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παλιννοστούντων Ἰουδαίων καὶ διότι δὲν εἶχον φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς περιόικους λαοὺς, ἀφοῦ καὶ οἱ μετὰ τῶν Σαμαρειτῶν ἔθνηκοι αὐτῶν δεσμοὶ εἶχον κατ' οὐσίαν διαρραγῆ, καὶ αἱ ἀντιθέσεις εἶχον ἐπικινδύνως αὐξηθῆ, ἡ Ἰουδαϊκὴ κοινότης εἶχε κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν χρόνους περιέλθει εἰς λίαν δυσχερῆ θέσιν. Εὐστόχως ὅθεν ἡ ἐν μέσῳ τοσούτων δυσχερειῶν γενομένη ἐπιστροφή ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας παραλληλιζομένη πρὸς τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ τὴν διάβασιν τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης²¹². Ἐν μέσῳ τῆς χαώδους καταστάσεως ταύτης καὶ τοῦ κινδύνου, τὸν ὅποῖον διέτρεχεν ἡ Ἰουδαϊκὴ κοινότης νὰ ἀφανισθῆ, ἐνεφανίσθη ἡ ὄντως ἐξέχουσα μορφή τοῦ Νεεμίου, ὁ ὅποῖος ἐπέπρωτο νὰ διασώσῃ τὸ ἔθνος τοῦ ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ ἀφανισμοῦ.

Περὶ τοῦ Νεεμίου, ὡς ἤδη καὶ ἀνωτέρω γενικῶς ἐλέχθη, ἐλάχιστα γνωρίζομεν ἐκ τε τοῦ φερωνύμου βιβλίου καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Βίβλου. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὗτος εἶλεκε τὴν καταγωγὴν ἐκ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπαχθῆ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Βαβυλῶνος²¹³. Λεπτομερείας περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν προγόνων τοῦ δὲν γνωρίζομεν· διότι πλὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του, Ἀχαλία, οὐδὲν ἕτερον ἀναφέρεται πού περὶ αὐτοῦ ἢ τῆς οἰκογενείας του²¹⁴. Κατὰ μεταγενεστέραν παράδοσιν, ἐπιδιώκουσαν τὴν ἔξαρσιν τοῦ Νεεμίου, οὗτος προήρχετο ἐκ λευιτικῆς οἰκογενείας. Τοῦτο δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν ὡς βέβαιον²¹⁵. Ἡ οἰκογένειά του ἦτο μᾶλλον ἀγνωστος καὶ ἄρα μὴ ἐπίσημός τις, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς περὶ τούτων σιγῆς τῶν πηγῶν²¹⁶. Καὶ ἡ γνώμη ὅθεν, ὅτι ὁ Νεεμίας ἦτο εὐγενοῦς καταγωγῆς λόγῳ τῆς παρὰ τῆς

209. Πρβλ. Β. Βέλλα, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας, Μαλαχίας, σ. 149 ἔξ.

210. Πρβλ. καὶ E. Meyer, μν. ξ., σ. 114 ἔξ.

211. Βλ. E. Janssen, Juda in der Exilszeit, σ. 8.

212. E. Renan, μν. ξ., σ. 8. Βλ. καὶ Ἱστ. 11,15.41,18. 43,16, 49.48,21.51,9-10. 52, 12. Ἱερ. 23,7 ἔξ.

213. Βλ. M. Noth, μν. ξ., σ. 290.

214. Πρβλ. καὶ A. Rosenzweig, Das Jahrhundert nach dem babylonischen Exil, σ. 104.

215. Πρβλ. καὶ E. Barde, Néhémie. Étude critique et exegetique, σ. 33.

216. Βλ. E. Mangenot, μν. ξ., σ. 1565.

Περσικῆ αὐλῆ προσλήψεώς του²¹⁷, δὲν δύναται νὰ θεωρῆται ὡς βεβαία. Τρὺν-αντίον εἶναι περισσότερον πιθανόν, ὅτι τὴν ἐν τῇ Περσικῆ αὐλῆ θέσιν του ὡς οἰνοχόου τοῦ βασιλέως²¹⁸ ἐπέτυχεν κυρίως διὰ τὰς προσωπικὰς του ἀρετὰς καὶ ἱκανότητας. Τὸ ἐκ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης θέσεως ἀντλούμενον κῦρος ἐβोधθησεν αὐτόν, ὅπως παρουσιασθῆ ἑνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ αἰτήσῃται παρ' αὐτοῦ ἄδειαν, ὅπως μεταβῆ εἰς Ἱερουσαλήμ πρὸς ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ πρὸς ἀνασυγκρότησιν τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος.

Ἐνεκα καὶ τῆς κρίσιμου πολιτικῆς καταστάσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ διετέλει τότε τὸ Περσικὸν κράτος²¹⁹, ὁ Νεεμίας ἐπέτυχεν ἀπολύτως τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ. Διότι ὁ βασιλεὺς οὐ μόνον ἐνέκρινε τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ αἰτήματός του, ἀλλὰ καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτόν τὴν διακυβέρνησιν τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἰούδα διορίσας αὐτὸν Κυβερνήτην **נְשִׂיָה**²²⁰ ταύτης, διέταξε δὲ ὅπως κατὰ τὸ ταξείδιόν του συνοδεύηται ὑπὸ μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἐπὶ πλέον ἐφωδίασεν αὐτόν δι' ἐπιστολῆς πρὸς διαφόρους καθ' ὁδὸν ὑπαλλήλους τοῦ Περσικοῦ κράτους, δι' ὧν οὗτοι ἐνετέλλοντο ὅπως παράσχουν αὐτῷ πᾶσαν ἐνίσχυσιν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ αὐτῷ ἀνατεθειμένου ἔργου. Μετὰ χαρᾶς καὶ συγκινησεως ὁ Νεεμίας ἐφθάσε τὸ 445 εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀνέλαβε συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ βασιλέως τὰ καθήκοντα τοῦ Κυβερνήτου τοῦ Ἰούδα²²¹.

Ἄμα τῇ ἀφίξει του ἀντελήφθη, ὅτι παρ' ὅ,τι εἶχον παρέλθει ἑκατὸν

217. Βλ. D.B. von Haneberg, Geschichte der biblischen Offenbarung, σ. 430.

218. Νεεμ. 1,11β. "Ὅτι ἡ θέσις τοῦ οἰνοχόου ἦτο πράγματι σπουδαία καὶ τιμητικῆ, περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος (βλ. Ἡροδ. Ἱστορ. III, 34). Ὁ θεσμὸς τῶν οἰνοχόων δὲν ἦτο ἀγνωστος εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Ἦδη ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπαντοῦν οἰνοχόοι (Γεν. 40,2-23). Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σολομῶντος (Γ' Βασ. 10,5. Β' Παρ. 9,4) καὶ τοῦ Ἀσσυρίου βασιλέως Asarhaddon ('Ενεμεσάρου κατὰ τοὺς Ο'. Τωβ. 1,2) καὶ τοῦ Σέρξου τοῦ Α' ('Ἐσθ. 1,8) κλπ. (βλ. καὶ H. Lesetre, Echanson, ἐν DB, II, σ. 1559). Ὁ Νεεμίας ἦμος κατὰ τὰ σπουδαιότερα χειρόγραφα τῶν Ο' δὲν ἦτο οἰνοχόος, ἀλλ' εὐνοῦχος. Τοῦτο φαίνεται φυσικώτερον, διότι βλέπομεν τὸν Νεεμίαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς βασιλείας (βλ. καὶ A. Bertholet, μν. ξ., σ. 48). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ Δευτ. 23,2 οἱ εὐνοῦχοι ἀπεκλείοντο τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος, φαίνεται ὅτι τὸ Μασωριτικὸν κείμενον σκοπίμως μετεβλήθη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ (βλ. καὶ G. Jahn, μν. ξ., σ. 91-92). Ὑπάρχουν πλεῖστα μαρτυρία, καθ' ἃς προσεκαμφάνοντο ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἢ Περσῶν κατακτητῶν παιοῖα ἐκ τῶν ὑποδούλων λαῶν, ἅτινα καὶ ὑπηρετοῦν ὡς εὐνοῦχοι ἐν τῇ βασιλικῇ αὐλῇ ('Ἡροδ. Ἱστορ. VI, 32. Πρβλ. καὶ E. Klamroth, Die judische Exulanten in Babylonien, σ. 38).

219. Βλ. καὶ P. Heinisch, Geschichte des Alten Testaments, σ. 268.

220. Νεεμ. 8,9. 10,1.

221. Νεεμ. 2,14. Ἡ ἄλλοτε περιουχὴ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα ἀπετέλει μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τμημα τῆς ἐπαρχίας Σαμαρείας, ἀνεδείχθη δὲ εἰς ἰδίαν ἐπαρχίαν ὑπὸ Ἄρταξέρξου τοῦ Α' καὶ δὴ ὀλίγον μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Νεεμίου εἰς Ἱερουσαλήμ (βλ. καὶ M. Noth, Die Welt des Alten Testaments, σ. 81). Κατὰ ταῦτα ὁ Νεεμίας ἔλθων εἰς Ἱερουσαλήμ οὐδένα διεδέχθη Κυβερνήτην. Ἀκόμη καὶ οἱ Ζοροβάβελ καὶ Σασαβασάρ δὲν ἦσαν κυβερνήται ἐν τῇ κυρία καὶ πλήρει τῆς λέξεως ἐνοίᾳ. (βλ. W. Rudolph, μν. ξ., σ. 123 καὶ 131. Πρβλ. καὶ A. Alt, Die Rolle Samarias bei der Entstehung des Judentums, σ. 22 ἐξ.).

περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πρώτων αἰχμαλώτων, ἡ πόλις καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς εὗρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν σοβαρὰν ἔλλειψιν κτιρίων ἀπαραιτήτων πρὸς στέγασιν τοῦ δυστυχοῦς πληθυσμοῦ, ὁ Νεεμίας ἐθεώρησε περισσότερον ἀναγκαῖον ὅπως προβῆ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν ἀνέγερσιν τῶν τοιχῶν τῆς πόλεως, διότι οὕτω θὰ περιεφρουρεῖτο ὁ πληθυσμὸς καὶ θὰ ἐπροστατεύετο κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιβουλῶν. Τοῦτο δὲ ἀπετέλεσε καὶ τὸ κύριον γενικὸν ἐξωτερικὸν τοῦ Νεεμίου ἔργον, περὶ τοῦ ὁποίου δέον νὰ γίνῃ ἐν λεπτομερεῖα λόγος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΝΕΕΜΙΟΥ

Ἡ πρώτη καὶ κυρία φροντίς τῶν παλινοστησάντων ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας Ἰουδαίων ὑπῆρξεν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ καταστραφέντος ναοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ. Διότι ἡ ὅλη ὑπαρξίς καὶ ζωὴ τοῦ Ἰουδαίου εἶχεν ὡς στήριγμα καὶ κέντρον τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἄρα τὸν ναόν. Διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ ἀνέκτα ἡ νεοσυμπαγῆς Ἰουδαϊκῆ κοινότης τὸ κέντρον τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῆς καὶ μετ' αὐτῆς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Οὕτω καὶ μόνον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διακριθῇ τῶν ξένων λαῶν, ὅσοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ τῶν λοιπῶν γειτονικῶν, καὶ νὰ μὴ ἀφομοιωθῇ πρὸς αὐτούς. Βραδύτερον κατέστησαν φανεροὶ καὶ ἄλλοι κίνδυνοι, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν μόνον διὰ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ νὰ ἀνατραποῦν. Ἡ ἐπικρατοῦσα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν πέριξ περιοχὴν ἀνήσυχος στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις καὶ ἡ ἐχθρικὴ στάσις, τὴν ὁποίαν οἱ περίοικοι λαοὶ ἐτήρουν ἔναντι τῶν Ἰουδαίων, ἀπετέλεσαν μέγαν ἐθνικὸν κίνδυνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ αὐτὴν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἱερουσαλήμ. Διὰ τοῦτο κατέστη ἀπολύτως ἀπαραίτητος ἡ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν κατακρημνισθέντων τοιχῶν περιφρούρησις τῆς πόλεως. Διότι μόνον οὕτω θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος ἐκ τῶν ἐκ τῶν περιόικων λαῶν προερχομένων ἐπιζημιῶν ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων. Μετὰ ταῦτα θὰ ἦτο δυνατόν ἀπερισπάστως νὰ καταβληθῇ πᾶσα προσπάθεια ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς διὰ θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνασυντάξεως καὶ οἰκοδομῆς τοῦ λαοῦ.

Ἡ μεγάλη σπουδαιότης τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ αἱ ὄντως τεράστιαι δυσκολίαι πραγματώσεως τοιοῦτου ἐγχειρήματος ἀπῆλθον ἐπὶ κεφαλῆς ἄνδρα οὐ μόνον ἱκανὸν ἀλλὰ καὶ κατέχοντα πολιτικὴν ἰσχὺν ἥτοι διαθέτοντα κύρος καὶ ἰσχύοντα παρὰ τῇ Περσικῇ αὐλῇ. Ὁ Νεεμίας συγκεντρῶν τοιαῦτα προσόντα ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐνδεδειγμένος πρὸς ἀνάληψιν τοῦ ἔργου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ

Ἰουδαϊκῆ κοινότητος ἀπηυθύνθη πρὸς αὐτὸν διὰ τοῦ «ἀδελφοῦ» τοῦ Ἄνανι²²².

Ἄμα τῇ ἀφίξει ἤρχισεν ὁ Νεεμίας τὰς δεοῦσας προετοιμασίας διὰ τὴν ταχεῖαν πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου σχεδίου. Περὶ αὐτοῦ οὐδὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν λαὸν πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένων ἀντιδράσεων ὑποκινουμένων ἔξωθεν²²³. Ὡς ἀναφέρει ὁ ἴδιος εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του²²⁴ ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου τοῦ ἀντιμετώπισε σοβαρωτάτας δυσχερείας προερχομένας ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τοῦ Κυβερνήτου τῆς Σαμαρείας Σαναβαλλάτ τοῦ Ἄρωνίτου καὶ δύο κυρίως συμμάχων αὐτῶν, ἦτοι τοῦ Ἀμμωνίτου Γαβία καὶ τοῦ Ἄραβος Γησάμ²²⁵. Οὗτοι ἐπενέβησαν παρασκηνιακῶς καὶ προσεπάθησαν ἠπίως κατ' ἀρχὰς νὰ ματαιώσουν τὴν ἔναρξιν τοῦ ἔργου. Ἄλλ' ὁ Νεεμίας ἐπέτυχεν νὰ πείσῃ τοὺς ἄρχοντας, τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαόν, ὅπως μετάσχουν καὶ αὐτοὶ ἐνεργῶς τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου. Ἡ ἐπιδειχθεῖσα τότε μεγίστη ἱκανότης τοῦ ἐξησφάλισε τὴν εἰς τὸ ἔργον συνεργασίαν καὶ τοῦ ἀρχιερέως Ἐλιασοῦβ²²⁶, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ ἄλλα διέκειτο συμπαθῶς πρὸς τοὺς μνημονευθέντας ἐξωτερικούς ἐχθρούς τοῦ Νεεμίου.

Τὸ ὄλον πρὸς ἀνέγερσιν τεῖχος διήρσεν ὁ Νεεμίας εἰς τεσσαράκοντα καὶ δύο τμήματα, ὅσα ἦσαν καὶ τὰ συγκροτηθέντα συνεργεῖα. Ἐν κεφ. 3 ἀναφέρεται πῶς ἀκριβῶς κατενεμήθη ἡ ἐργασία μεταξὺ τοῦ λαοῦ, ἦτοι ποῖον τμήμα τῶν τειχῶν ἀνέλαβε νὰ ἀνεγείρῃ ἕκαστος τῶν μνημονευθέντων συνεργείων. Τὰ συνεργεῖα ταῦτα ἀπετελέσθησαν οὐ μόνον ἐξ Ἱεροσολυμιτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ κατοίκων καὶ ἄλλων περιοχῶν, τῆς Ἱεριχώ, τῆς Θεκουέ, τῆς Γαβαὼν κ.ἄ. Τὸ ἔργον τῶν καθ' ἕκαστον συνεργείων δὲν ἦτο πανταχοῦ ὁμοίομορφον, ἀλλ' ἐποίκιλλε κατὰ τὴν κατὰ τόπους κατάστασιν τῶν τειχῶν, καθ' ὅσον ἡ καθαιρέσις αὐτῶν δὲν εἶχε γίνεи γενικὴ καθ' ὄλον τὸ μῆκος αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἀφήγησιν χρησιμοποιεῖται ἀλλαχοῦ μὲν τὸ ρῆμα **בָּנִי** (οἰκοδομεῖν), ὅτε δηλοῦται ἔργον κανονικῆς ἐκ θεμελίων ἀνοικοδομήσεως τμημάτων τῶν τειχῶν, ἀλλαχοῦ δὲ τὸ **רִיחַ** (ἐπισκευάζειν), ὅτε σημαίνεται ἔργον ἀπλῶν ἐπιδιορθώσεων. Εὐρυτέρας κλίμακος ἐργασίαι ἐξετελέσθησαν εἰς τὴν βορείαν τῶν τειχῶν πλευρᾶν, διότι αὕτη εἶχεν ὑποστῆ καὶ τὰς μεγίστας

222. Πολλὸς λόγος ἐγένετο περὶ τοῦ Ἄνανι τούτου, ὅστις ἀναφέρεται ὡς αἰεὶ ἀπὸ ἀδελφῶν τοῦ Νεεμίου. Ἄν καὶ ρητὴ μαρτυρία περὶ συγγενείας μεταξὺ τῶν δύο τούτων προσώπων δὲν ὑπάρχει, ὑπεστηρίχθη ἡ γνώμη, ὅτι ἐνταῦθα ἐνοσεῖται κατὰ σάρκα ἀδελφός (βλ. π.χ. K. Gallang, Die Bücher der Chronik, Esra, Nehemia, σ. 218). Ὁ κατὰ τὸ Νεεμ. 7,2 ὑπάρχων μεταξὺ αὐτῶν ἰδιαίτερος σύνδεσμος καθιστᾷ τὴν ἀνωτέρω ἀποφιν ἀρκούντως πιθανήν.

223. Νεεμ. 2, 11-12.

224. Βλ. Νεεμ. 2,10,19. 3,33. 4,1. 6,1 ἐξ. κλπ.

225. Περὶ τῆς ταυτότητος τῶν προσώπων τούτων βλ. πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ R. K. Harrison, A history of Old Testament times, σ. 218-219. H. H. Rowley, Sanballat and the Samaritan temple, σ. 166-168 κ.λ.π.

226. Νεεμ. 3,1. 13,28.

ζημίας, ἐνῶ κατὰ τὰς λοιπὰς πλευρὰς τὰ τείχη δὲν εἶχον ὑποστῆ πλήρη καταστροφήν, ὥστε νὰ ἀπαιτῶνται μόνον ἐπιδιορθώσεις.

Ἡ κατὰ προσωπικὴν ἐμπνευσιν τοῦ Νεεμίου κατὰστρωσις τοῦ εὐφυοῦς τούτου σχεδίου συνετέλεσε κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἀσφαλεστέραν καὶ ταχύτεραν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου συνήνητησεν ἀρκετὰς καὶ δὴ σοβαρὰς δυσχερείας. Οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροὶ ἀνησύχησαν διὰ τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς συνεπειὰς τοῦ συντελουμένου ἔργου τῆς περιτειχίσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐνήργησαν δὲ ἐντόνως καὶ ἀπὸ κοινοῦ, ἵνα παρεμποδίσουν τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν. Οὗτοι μετὰ τὴν συγκεκαλυμμένην κατ' ἀρχὰς ἀντίδρασίν των προσεπάθησαν νὰ παρεμποδίσουν τὴν περαιτέρω συνέχισίν του πρὸς ἀποπεράτωσιν διὰ λόγων καὶ διὰ δολίων ἐνεργειῶν, ἐν τέλει δὲ ἐπεβουλεύθησαν καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Νεεμίου καταστρώσαντες δολοφονικὸν κατ' αὐτοῦ σχέδιον²²⁷. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τούτοις παρουσιάσθησάν καὶ ἐσωτερικὰ ἔνεκα κοινωνικῆς ἀθλιότητος ἐμπόδια, ὁ λαὸς διέκοψε καὶ ἐγκατέλειψε τὸ ἔργον²²⁸. Ὁ Νεεμίας δὲν ἀπεθαρρύνθη ἐκ τῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως. Χειρισθεὶς ἐπιδεξιῶς τὸ ἀναφυὲν σοβαρὸν ἐσωτερικὸν ζήτημα ἐπανήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν τειχῶν, οὕτω δὲ ἀπεπεράτωσε τὸ ἔργον ἐντὸς πεντήκοντα δύο ἡμερῶν²²⁹.

Διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπέτυχεν ὁ Νεεμίας οὐ μόνον νὰ προφυλάξῃ τὴν πόλιν ἐκ τῶν ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀνεξάρτητον καὶ ἐλευθέραν ἔναντι τῶν γειτονικῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι πεισιμῶνως ἀντέδρων κατὰ τοῦ ἔργου τούτου. Ἡ μανία μετὰ τῆς ὁποίας ἐπετέθησαν οὗτοι κατὰ τοῦ Νεεμίου, ἀποκαλύπτει ἀναμφιβόλως καὶ τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης αὐτῶν διαθέσεως. Ἡ ὑπὸ τοῦ Νεεμίου ἐπιχειρουμένη ἀνέγερσις τῶν τειχῶν καθίστα ἀδύνατον πλέον τὴν ὑπὸ τῶν περιοίκων λαῶν λεηλασίαν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπαρχίας συνεπῶς δὲ καὶ τὴν νομὴν τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς, ὡς μέχρι τότε ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας ἀμύνης καὶ ἀποκρούσεως τῶν ἐπιδρομῶν συνέβαινε. Ἡ παρουσία τοῦ Κυβερνήτου αὐτῆς καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας κατὰ πάσης ξένης ἐπιβουλῆς ληφθέντα ἤδη μέτρα εἶχον στερήσει τοὺς γείτονας τῆς ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπαρχίας λείας. Ἰδιαιτέρως ὅμως παρεβλάπτοντο ἐκ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν τὰ συμφέροντα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Σαμαρείας, διότι ἡ Ἰουδαϊκὴ ἐπαρχία ἀπεσπᾶτο ἐκ τῆς δικαιοδοσίας της καὶ ἀπετέλει εἰς τὸ ἐξῆς ἴδιαν καὶ

227. Νεεμ. 6,1 ἐξ.

228. Νεεμ. 5,1 ἐξ.

229. Νεεμ. 6,15. Ὁ Ἰωσήπος ἀναγράφει ὅτι τὸ ἔργον ἐπερατώθη μετὰ δύο ἔτη καὶ τέσσαρας μῆνας (βλ. Ἰουδ. Ἀρχ. XI, 179). Ὡς ἀκριβῆς δεόν νὰ θεωρῆται ἡ βιβλικὴ πληροφορία· ἄλλως τε δὲν ἐγένετο, ὡς εἴπομεν, γενικὴ καὶ ἐκ θεμελίων ἀνοικοδομήσις τῶν τειχῶν, ἀλλὰ κυρίως ἐπιδιορθώσεις αὐτῶν (βλ. κυρίως καὶ W. Rudolph, μν. ε., σ. 139). Οἱ ἀριθμοὶ τοῦ Ἰωσήπου κρίνονται ὡς ὀφειλόμενοι εἰς ἐσφαλμένην γραφὴν (αὐτόθι).

ἀνεξάρτητον ἐπαρχίαν²³⁰. Ὡς γνωστόν, ἡ Σαμαρεία ὡς διοικητικὴ κεφαλὴ τῆς χώρας ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑπήγετο καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ ἐπαρχία εἶχεν κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν ἐπιδράσει πολὺ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος²³¹. Ἡ μετὰ σφοδρότητος λοιπὸν ἀντίδρασις τῶν Σαμαρειτῶν κατὰ τῆς ἐπιχειρηθείσης ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν ὀφείλεται πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ εἰς τὸ πολιτικὸν γόητρον τῆς Σαμαρείας ἐν τῇ περιοχῇ ἐκείνῃ. Ὡς Κυβερνήτης ὅμως τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπαρχίας ἐνδιεφέρετο ὁ Νεεμίας μόνον ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου τοῦ ἡδιαφόρει δὲ διὰ τὰ συμφέροντα τῶν Σαμαρειτῶν. Διὰ τοῦτο συνέχισε μετὰ πίστεως καὶ θάρρους τὸ ἔργον του, ὥστε οὕτω νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν χώραν ἐκ τε τῆς ἐπιβλαβοῦς Σαμαρειτικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἐκ πάσης ἄλλης ἐχθρικῆς ἐπιβουλῆς. Ἐκ τούτου ἐμφαίνεται σαφῶς καὶ ἡ μεγάλη διὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν κοινότητα σπουδαιότης τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου ἔργου τοῦ Νεεμίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΝΕΕΜΙΟΥ

Ἡ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπιτευχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νεεμίου ἐξουδετέρωσις τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ἔσχε βεβαίως μεγάλην εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Ἡ ἀνασυγκρότησις ὅμως τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος, ἣτις ἦτο καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῶν προσπαθειῶν τοῦ Νεεμίου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως καὶ ρυθμίσεως τοῦ βίου τῆς νεοσυμπεχθείσης κοινότητος. Ἐθεωρήθη λοιπὸν ἀπαραίτητον ὅπως ἐν συνεχείᾳ ἐπιτευχθῇ καὶ ἡ ρύθμισις τῶν ἐσωτερικῶν κοινωνικῶν καὶ ἰδίᾳ θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν προβλημάτων αὐτῆς. Ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Νεεμίου χάριν τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος ἀποτελεῖ τὸ ἕτερον, τὸ ἐσωτερικὸν ἔργον αὐτοῦ.

Τὸ ἔργον τοῦτο ὑπῆρξε δυσχερέστερον τοῦ προηγουμένου. Ὁ Νεεμίας ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀντιπαλασθῇ πρὸς τὰς ἀντιδράσεις, τὰς ὁποίας συνήντα ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος καὶ αἱ ὁποῖαι προήγοντο εἴτε ἐκ τῆς διὰ λόγους κοινωνικοὺς ἐλλείψεως ἐνότητος μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ, εἴτε ἐκ τῆς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπελθούσης ἀτονίας τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος. Κοινωνικοοικονομικῶς ἡ ἐν Ἱερουσαλήμ κατάστασις ἦτο ἀθλία. Αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι διαμαρτυρίαι, εἰς τὰς ὁποίας προέβη ὁ λαὸς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν καὶ ἡ ἀδιαφορία, τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ ἐπιδεικνύῃ διὰ τὴν πρόοδον τοῦ ἔργου, μαρτυροῦν, ὅτι ὑπέφερον οἰκονομικῶς, ἔνεκα δὲ τῆς πλήρους ἐξαθλιώσεώς του δὲν εἶχε

230. Πρβλ. M. Noth, Geschichte Israels, σ. 290.

231. Πρβλ. A. Alt, μν. ξ., σ. 5 ἐξ.

πλέον διάθεσιν νὰ συνεχίσῃ τὸ ἀρξάμενον ἔργον. Διότι ὁ λαὸς ἐπάσχεν οἰκονομικῶς στερούμενος ἀκόμη καὶ στέγης, ἐφορολογεῖτο δὲ βαρέως ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ κράτους²³². Πρὸς τούτους οἱ γαιοκτῆμονες καὶ οἱ πλούσιοι γενικῶς ἐπεδείκνυον ἀστοργίαν καὶ σκληρότητα. Διὰ φοβερᾶς τοκογλυφίας ἐπετύγχανον νὰ στερῆσουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τῆς μικρᾶς τῶν ἰδιοκτησίας ἢ καὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας εἰς ἐξόφλησιν χρεῶν²³³. Διὰ τοῦτο μετὰ δυσφορίας μετεῖχε τοῦ ἔργου ἐκείνου, ὅτε εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαμαρτυρηθῆ ἑνώπιον τοῦ Νεεμίου καὶ νὰ ζητήσῃ βελτίωσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεώς του. Ὁ Νεεμίας ἐπενέβη τυχέως καὶ δραστηρίως καὶ ἀπήτησε παρὰ τῶν πλουσίων ἠπιωτέραν μεταχειρίσιν τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν τῶν καὶ ἐστηλίτευσεν τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ τὴν τοκογλυφίαν²³⁴. Οὕτως ἐπετεύχθη ὑπ' αὐτοῦ αἰσθητὴ ἀνακούφισις τῶν πασχόντων συμπατριωτῶν του, καὶ ἤρθη ἡ τέως ἐπικρατοῦσα κοινωνικοοικονομικὴ ἀθλιότης. Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς προσπάθειάς του ταύτης ἔδωσε τὸ καλὸν παράδειγμα θυσιάσας καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων του. Διέθεσεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν του Ἰουδαίων τοὺς μισθοὺς καὶ τὰς παντὸς εἴδους ἀπολαβάς του ὡς Κυβερνήτου, ἂν καὶ ἐφιλοξένει καθ' ἑκάστην πλείστους ἄνδρας, Ἰουδαίους τε καὶ ξένους, καὶ οὕτως ἔδαπάνη μεγάλα πρὸς²³⁵. Ἐκ τῶν ἐν κεφ. 5 ἀναφερομένων δύναται τις εὐχερῶς νὰ ἀντιληφθῆ, πόσον εὐρὺ ὑπῆρξε τὸ κοινωνικὸν ἔργον τοῦ Νεεμίου καὶ ποίαν ἐπίδρασιν εἶχεν ἡ εὐεργετικὴ αὕτη κοινωνικὴ μεταρρυθμίσις ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ. Ἐκ τούτου προήλθε καὶ μεγάλη πρὸς τὸν Νεεμίαν συμπάθεια τοῦ Ἰουδαικοῦ λαοῦ.

Μεγάλην σπουδαιότητα κέκτηνται καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Νεεμίου γινόμεναι θρησκευτικαὶ μεταρρυθμίσεις, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸ ἕτερον σκέλος τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτοῦ ἔργου. Εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας προέβη κατὰ τὸν χρόνον τῆς δευτέρας ἐν Ἱερουσαλήμ θητείας αὐτοῦ. Ἀφορμὴν ἔλαβεν ἐκ τῶν θρησκευτικῶν καὶ λατρευτικῶν ἀτασθαλιῶν, τὰς ὁποίας παρατήρησεν εὐθύς ἅμα τῇ ἐπανόδῳ του ἐκ τῆς Περσικῆς πρωτευούσης. Εἰς τὸν ναὸν εἶχεν εἰσχωρήσει ὁ ἐπικίνδυνος τοῦ Νεεμίου ἐχθρὸς Γωβίας ὁ Ἀμμωνίτης. Οὗτος βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἱερέως Ἐλιασίβ²³⁶, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε συνάψει σχέσεις συγγενείας, εἶχε κατορθώσει νὰ ἐγκαταστήσῃ γαζοφυλάκιον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ καὶ δὴ ἐκεῖ, ἔνθα πρότερον ἐφυλάσσοντο τὰ διάφορα χάριν

232. Νεεμ. 5,4.

233. Νεεμ. 5,5.

234. Νεεμ. 5,7 ἐξ.

235. Νεεμ. 5,14-18.

236. Ὁ Ἐλιασίβ οὗτος οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸν ἐκ τοῦ Νεεμ. 3,1 κλπ γνωστὸν ἀρχιερέα Ἐλιασοῦβ καὶ δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυσις τῶν δύο προσώπων (πρβλ. W. Rudolph, μν. ξ., σ. 203-204. M. Rehm, μν., ξ., σ. 60. M. Noth, μν. ξ., σ. 296).

τῶν θυσιῶν καὶ τῆς λατρείας καὶ τῶν προσφορῶν ἀντικείμενα²³⁷. Ὁ Νεεμίας ἀντιληφθεὶς τὸ πονηρὸν σχέδιον τοῦ Ἐλιασίβ ἠγανάκτησε σφοδρῶς, καὶ ὑπεριδὼν τὴν ἐνδεχομένην νέαν ἐχθρότητα μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τωβία ἐξεδίωξε τοῦτον βιαίως ἐκ τοῦ ναοῦ, καὶ «ἔρριψε πάντα τὰ σκεύη οἴκου Τωβία ἐξῶ ἀπὸ τοῦ γαζοφυλακίου»²³⁸. Ἐν συνεχείᾳ διέταξε «καὶ ἐκαθάρισαν τὰ γαζοφυλάκια» καὶ «ἐπέστρεψε» τὰ ἱερὰ σκεύη εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν θέσιν²³⁹. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ Νεεμίου ἔχει τῶ ὄντι μεγάλην σπουδαιότητα, ἀποτελεῖ δὲ σπουδαιότατον μέτρον ἐκ τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Ἱερουσαλὴμ ληφθέντων πρὸς ἀποκάθαρσιν τοῦ ναοῦ καὶ τήρησιν τῶν περὶ τῆς λατρείας διατάξεων τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.

Ἐτέρα καὶ σχεδὸν ταυτόχρονος ἐνέργεια τοῦ Νεεμίου ὑπῆρξεν ἡ ἀποφασιστικὴ καὶ δραστηρία ἐπέμβασις ὑπὲρ τῶν λευιτῶν. Οὗτοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ συντηρηθοῦν ἐκ τοῦ ναοῦ ἐγκατέλειψαν αὐτὸν καὶ ἀπεμακρύνθησαν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ὡς μὴ τηρουμένων τῶν διατάξεων περὶ εἰσφορᾶς ὑπὲρ τῶν λευιτῶν ἐξ ἀμελείας καὶ ἀδιαφορίας τῶν πλουσιῶν²⁴⁰. Ἡ κατάστασις αὕτη ἦτο λίαν σοβαρὰ καὶ ἐπικίνδυνος εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς ζωῆς τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος. Διὰ τοῦτο ἐπενέβη ὁ Νεεμίας καὶ ἠνγκάσθη νὰ συγκρουσθῇ καὶ πρὸς τοὺς «στρατηγούς», τοὺς ὁποίους ἐπέπληξε δριμύτατα διὰ τὴν περὶ τὰς ἀποδοχὰς τῶν λευιτῶν ἀδικαιολόγητον ἀδιαφορίαν των, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐγκατάλειψις τοῦ ναοῦ. Τὸ προσωπικὸν τοῦτο ἐνδιαφέρον τοῦ Νεεμίου ὑπὲρ τῶν λευιτῶν καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπέμβασις του κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐπάνοδον αὐτῶν εἰς τὰς θέσεις των, ἀφοῦ οὕτως ἐλύθησαν τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῶν²⁴¹. Οὕτως ἐξησφαλίσθη ἡ ὀμάλῃ λειτουργία τοῦ ναοῦ καὶ ἀπεφύχθησαν πλεῖστοι δυσχέρειαι εἰς τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς καὶ πνευματικῆς καθόλου ἀνασυγκροτήσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς κοινότητος.

Ἰδιαιτέραν κατέβαλε προσπάθειαν ὁ Νεεμίας ὑπὲρ τοῦ καθαγιασμοῦ τῆς ἡμέρας τοῦ Σαββάτου, τὸ ὁποῖον δι' ἐργασίας καὶ χωρὶς συναίσθησιν ἐνοχῆς ἐβε-

237. Νεεμ. 13,5. Ἐπισημαίνεται πρὸς τοῦτο ἔδειξεν ἡ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἀπουσία τοῦ Νεεμίου μεταβάντος εἰς τὴν Περσικὴν πρωτεύουσάν τὸ 32ον ἔτος τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Α', ἧτοι τῶ 433 π.Χ. Τὴν ἀπουσίαν ταύτην ἐξεμεταλλεύθησαν προφανῶς ἐξωτερικοὶ τε καὶ ἐσωτερικοὶ ἐχθροὶ του, κληρικοὶ τε καὶ λαϊκοί, ἵνα ἐπιφέρουν ἐκφυλισμὸν τοῦ ἤδη ἀρξαμένου ἔργου τοῦ Νεεμίου.

238. Νεεμ. 13,8.

239. Νεεμ. 13,9.

240. Νεεμ. 13,10. Πρβλ. Λευιτ. 27,30. Ἀριθ. 18,21-24.

241. Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν λευιτῶν δὲν ἦτο καλὴ, καθ' ὅσον δὲν εἶχον οὗτοι ἄλλους πόρους ζωῆς πλὴν τῆς ἐκ τῆς δεκάτης ἀμοιβῆς των. Οἱ ἱερεῖς ἀντιθέτως εἶχον καὶ ἄλλα ἔσοδα (βλ. περὶ αὐτῶν Ἀριθ. 18,8 ἐξ. Πρβλ. καὶ W. Rudolph, μν. ἔ., σ. 205).

βηλαῦτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ²⁴². Ὁ Νεεμίας διαπιστώσας τὴν σοβαρὰν ταύτην παράβασιν ἐπέτεθῃ δριμύτατα κατὰ τῶν βεβηλούντων τὸ Σάββατον, ἡγωνίσθη δὲ σθεναρῶς ὑπὲρ τῆς κατ' αὐτὸ ἀπαγορεύσεως παντὸς ἔργου. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀπητηθήσαν μεγάλαι καὶ συνεχεῖς προσπάθειαι, διότι τὸ ἔργον τοῦτο ἦτο δυσχερέστατον. Κατάρθωσεν ὁμοίως διὰ τῆς μεγάλης δραστηριότητός του, τοῦ ζήλου του καὶ τῶν ληφθέντων αὐστηρῶν μέτρων νὰ ἐπιβάλῃ τελικῶς τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου²⁴³. Ὡς γνωστόν, ἡ τήρησις τῶν περὶ τοῦ Σαββάτου, τῆς περιτομῆς καὶ τῶν ἑσπρῶν διατάξεων, αἱ ὁποῖαι πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας δὲν ἐκέκτηντο ἰδιαιτέραν τιὰ σπουδαιότητα ἀπετέλουν κατὰ τὴν μεταίχμαλωσιακὴν ἐποχὴν σταθερὰ στηρίγματα τῆς σχέσεως τοῦ Γιαχβὲ μετὰ τοῦ λαοῦ Του καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν διαφορὰν μεταξὺ Ἰουδαίων καὶ Ἑθνικῶν²⁴⁴. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἐπέβαλλεν αὐστηρὰς κυρώσεις κατὰ τῶν παραβατῶν, δὲν θλ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπανέλθῃ ὁ λαὸς καὶ νὰ προσκολληθῇ εἰς τὴν πλείριον ὀρθότητιαν, οὕτω δὲ καὶ τὸ ὅλον ἔργον τοῦ Νεεμίου δὲν θὰ ἐπετύγχανε.

Κατ' ἐξοχὴν ὁμοίως καὶ μετὰ μεγάλης ὀργῆς καὶ ἀδιαλλαξίας κατεπολέμησεν ὁ Νεεμίας τοὺς μικτοὺς γάμους²⁴⁵. Ἡ ἀδιαλλαξία του αὕτη δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ φόβου ἀποτυχίας τοῦ ἐπιτελεσθέντος ἔργου. Ἡ ἀποτυχία θὰ ἦτο βεβαία, ἐὰν ὁ λαὸς δὲν παρέμνευε μακρὰν τῶν ξένων ἐπιδράσεων, τὰς ὁποίας ἡνδραῖοι ἢ ἐπιμιξία μετὰ λαῶν ἀλλοφύλων. Τοὺς φόβους του τούτους μαρτυροῦν καὶ ἀγιογραφικαὶ πληροφορίαι, καθ' ἃς αἱ «ἀλλότριαι γυναῖκες» ἐδημιούργησαν κατὰ τὸ παρελθὸν σοβαροὺς κινδύνους διὰ τὴν υπόστασιν τοῦ ἔθνους²⁴⁶. Ἄλλως τε τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος μετὰ τὰς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας περιπετείας εὐρίσκετο ἐξ ἐπόψεως φυλετικῆς ἐνόνητος εἰς ἐξαιρετικῶς δυσχερῆ θέσιν, καὶ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου ἀφομοιώσεώς του ὑπὸ ξένων, περιοίκων δὲ κυρίως λαῶν. Ἡ ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ αἰχμαλωσία ἐξαφάνισις τῶν Ἰσραηλιτικῶν φυλῶν ἐπεβεβαίωσεν τὴν παρουσίαν τοῦ μεγάλου κινδύνου ἀφανισμοῦ τῆς ὅλης φυλῆς²⁴⁷. Ἡ διάλυσις τῶν ὑφισταμένων μικτῶν γάμων ὑπῆρξεν ἔτι μᾶλλον δυσχερῆς, διότι τοιοῦτοι ὑπῆρχον οὐ μόνον παρὰ τῷ λαῷ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ κλήρῳ²⁴⁸. Ἐν τούτοις ὁ Νεεμίας κατάρθωσεν διὰ σκληρῶν ἀγώνων νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ ἀνόθευτον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ αἵματος καὶ νὰ παράσῃ οὕτω μεγίστην εἰς τὴν φυλὴν του ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐπίδρασις δὲ τῶν περὶ τοὺς μικτοὺς γάμους ἀποφάσεων τοῦ Νεεμίου ἐπὶ τῆς

242. Νεεμ. 13,15-16. Πρβλ. Ἐξοδ. 20,8 ἐξ. Δευτ. 5,12 ἐξ. κλπ.

243. Νεεμ. 13,17-22α.

244. Ἐξοδ. 31,12-27. Βλ. καὶ W. O. E. Oesterley — T. Robinson, A history of Israel, σ. 135-136.

245. Νεεμ. 13,21.

246. Νεεμ. 13,26.

247. Πρβλ. καὶ R. Kittel, μν. ξ., σ. 556.

248. Νεεμ. 13,28.

ζωῆς καὶ τῆς σκέψεως τῶν Ἰουδαίων ὑπῆρξε λίαν ἰσχυρὰ καὶ κατὰ τοὺς μετ' αὐτὸν χρόνους, καθ' οὓς, ὡς γνωρίζομεν, οἱ μικτοὶ γάμοι ἀπεδοκιμάζοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ²⁴⁹.

Τέλος ὁ Νεεμίας ἐμερίμνησεν ὑπὲρ τῆς καλλιτέρας λειτουργίας τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ἱερέων καὶ λευιτῶν. Καθώρισεν ἀκριβέστερον τὰ καθήκοντα αὐτῶν καὶ ἐξέδωκεν εἰδικὰς ὁδηγίας ἐκτελέσεως τοῦ ἀνειλημμένου ὑπ' αὐτῶν ἔργου²⁵⁰. Ὁ Νεεμίας πιθανώτατα καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς δευτέρας θητείας αὐτοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ ἀπασχολήθη περὶ τὴν ῥύθμισιν τῆς εἰδικῆς θρησκευτικῆς καὶ λατρευτικῆς ζωῆς τῆς ἀναγεννωμένης Ἰουδαϊκῆς ἐν Παλαιστίνῃ κοινότητος. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Νεεμίου ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου σπουδαῖον ὅσον καὶ τὸ πρῶτον, ἦτοι τὸ ἐξωτερικόν. Διότι διὰ τῶν θρησκευτικῶν τούτων μεταρρυθμίσεων, αἱ ὁποῖαι προητοιμάσθησαν διὰ τῶν εὐεργε-

249. Πρβλ. Ἰωσήπου, μν. ξ., 306-312. Ἡ σχετικὴ ἐντολὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου περὶ μὴ συνάψεως γάμων μετὰ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν εὐρηται ἐν Δευτ. 23,4. Αἰτία τῆς συνάψεως τῶν μικτῶν γάμων ὑπῆρξε κατὰ τὸν Katz ἢ ὑπὸ τῶν παλινοστησάντων ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας Ἰουδαίων ἐγκατάλειψις τῶν συζύγων των χάριν τῶν ὄραιοτέρων γυναικῶν ἐκ τῶν γειτονικῶν λαῶν (βλ. A. Katz, *Biographische Charakterbilder*, σ. 13). Ἡ ἀποφίς αὕτη ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ παραδόσει (πρβλ. *Midrash Rabbah*, τόμ. I [Genesis], XVIII, 5). Τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπολύτως βέβαιον, διότι οὐδαμοῦ ὑπάρχει σαφῆς τις σχετικὴ μαρτυρία ἢ ἔστω καὶ ὑπαινιγμός. Οἱ Renan, Heinisch κ.λ. φρονοῦν, ὅτι αἰτία εἶναι μᾶλλον ἡ ἐπίδρασις τῆς μεταναστεύσεως (βλ. E. Renan, μν. ξ., σ. 90. P. Heinisch, μν. ξ., σ. 287 κλπ.). Ἡ ἐξήγησις αὕτη δύναται νὰ γίνῃ δεκτὴ, διότι κατὰ τὰς μεταναστεύσεις, ὡς γνωστόν, πλεονάζει τὸ ἀνδρικὸν φύλον, ὥστε καὶ ἐκ τῆς Βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας νὰ ἐπανῆλθον πολλὴ ὀλιγώτεροι γυναῖκες παρὰ ἄνδρες. Τὰ ἀπαιτούμενα δι' ἐν τοσοῦτον μακρὸν καὶ δύσκολον ταξείδιον ἐξόδα καὶ αἱ συνήθως παρουσιαζόμεναι ποικίλαι κατὰ τὰς μεταναστεύσεις δυσγέρειαι (πρβλ. R. Kittel, μν. ξ., σ. 344), πρέπει νὰ θεωρηθῶν ὡς σοβαρὰ ἐμπόδια εἰς τὴν μὴ εἰς Παλαιστίνην ἐπάνοδον πολλῶν γυναικῶν. Οἱ μικτοὶ γάμοι ὅθεν δὲν προϋποθέτουν ἀπαραιτήτως καὶ διάλυσιν ἄλλων προηγουμένων, διότι ἐνδέχεται νὰ συνήφθησαν ἐνεκα ἐλλείψεως Ἰουδαίων γυναικῶν. Πρὸς τούτοις θὰ ἦσαν οἱ γάμοι οὗτοι ὀπωσδήποτε καὶ νόμιμοι. Διότι ἡ ἐπίσημος μνεῖα ὀνομάτων ἀνδρῶν συναψάντων τοιούτους γάμους καὶ τοῦ μετὰ τῶν ἀλλοφύλων γυναικῶν συνδέσμου πολλῶν ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων (ὡς δύναται τις νὰ συμπεράσῃ ἐκ τῆς ἀρνήσεως τινῶν ἐξ αὐτῶν νὰ ἀπομακρύνουν αὐτάς [βλ. Β' Ἐσδρ. 10,44]), σημαίνει ὅτι αἱ σχέσεις τῶν ἀνδρῶν τούτων πρὸς τὰς ἐν λόγῳ γυναῖκας εἶχον ἐπισημοποιηθῆ. Ἐφ' ὅσον δὲ πάλιν ἐν Νεεμ. 13,25, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς διαλύσεως τῶν μικτῶν γάμων δὲν ἀναφέρεται ὅτι μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν μικτῶν γάμων οἱ Ἰουδαῖοι προσέλαβον πάλιν τὰς τέως νομίμους ὁμοφύλους συζύγους, εἶναι δύσκολον νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι οἱ μικτοὶ οὗτοι γάμοι συνήφθησαν μετὰ διάλυσιν ἄλλων, νομίμως καὶ μετὰ ὁμοφύλων πρότερον συναφθέντων. Ὀπωσδήποτε ὁμως ἡ σύναψις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος γάμων, ἂν καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δημιουργίαν στενωτέρων φιλικῶν σχέσεων μετὰ τῶν ἀλλοφύλων περιόικων λαῶν, μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχε κρίσιμος κατάστασις θρησκευτικῆ καὶ ἠθικῆ (πρβλ. καὶ Β. Βέλλα, Ἄγγατος, Ζαχαρίας, Μαλαχίας, σ. 150).

250. Νεεμ. 13,30-31.

τικωτάτων κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, ἐπετεύχθη ἡ θρησκευτικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνίσχυσις καὶ ἐξύψωσις τοῦ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας πεπτωκότος Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπάνοδος καὶ ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν ἐξησφάλισεν αὐτῷ τὴν ἱστορικὴν ἐπιβίωσιν.

Περὶ ἄλλων ἔργων ἐπιτελεσθέντων πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Νεεμίου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ δράσεώς του δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίας²⁵¹. Τὰ ἐν Β' Μακ. 2,13 ἀναφερόμενα περὶ αὐτοῦ, τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο ἴσως νὰ συμπληρώσουν τὴν περὶ αὐτοῦ εἰκόνα, δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένα, διότι ταῦτα, ὡς ἤδη ἐλέχθη, δὲν τυγχάνουν ἄλλοθεν γνωστά²⁵², δὲν παρέχονται δὲ ἐξ αὐθεντικῆς τινος πρώτης πηγῆς.

(Συνεχίζεται)

251. Περὶ τοῦ ἐν Νεεμ. 7,4 ἐξ. 11,1 ἐξ. ἀναφερομένου μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν ἐπαικισμοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ δὲν ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ κάμωμεν εἰδικὸν λόγον, ἐφ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν ὅλην ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ φροντίδα, ἡ δὲ σπουδαιότης του εἶναι πρόδηλος.

252. Πρβλ. καὶ S. Zeitlin, *The second book of Maccabees*, σ. 143.